

Masterclass Wonen & Zorg

Plenaire presentaties & discussie

Impressie Strategiesessie 1 17 & 18 juni 2021

Met zo'n veertig bestuurders en managers uit wonen, zorg, ontwerp en overheid inspiratie zoeken op het onderwerp Zorg en Vastgoed, dat is het doel van de 'reis' die we met elkaar gaan maken. De reis bestaat uit strategiesessies in Nederland en werkbezoeken naar Helsinki en Barcelona.

De Masterclass kent door corona een lange voorbereiding. Dorrit Gruijters en Rob Hoogma hebben de organisatorische en inhoudelijke leiding van deze Masterclass. Co Politiek van CarelInvest, Yvonne Witter en Danielle Harkes van platform ZorgSaamWonen denken mee op de inhoud.

Deelnemers hebben behoefte aan inspiratie en goede voorbeelden, zo blijkt uit een korte inventarisatie. Ook is er behoefte aan goede businesscases, cijfers en samenwerkingsvormen. Als resultaat van onze uitwisseling kunnen we mogelijk ook signalen geven aan overheid om belemmeringen in regelgeving en financiering aan te pakken. In de podcast die in het kader van de masterclass is opgenomen met Marian Kaljouw van de NZA zegt ze haar medewerking toe. Zo'n toezegging laten we natuurlijk niet liggen.

Floris Alkemade

Rijksbouwmeester Floris Alkemade maakt zich sterk om sociaal maatschappelijke vraagstukken op te pakken als ontwerp vragen. Hij heeft in zijn periode als Rijksbouwmeester een heel eigen invulling aan het ambt gegeven. 'Nederland is het land met de beste ontwerpers van de wereld. Hoe kunnen we al dat beeldend en ontwerpend vermogen inzetten voor het oplossen van de maatschappelijke vraagstukken waar we mee worstelen als samenleving?' Vanuit die missie startte elk jaar een prijsvraag: over huisvesting voor vluchtelingen, wonen en zorg en over nieuwe functies op het platteland. Kenmerkend voor zijn visie is dat in elke ontwerpteam ook een direct belanghebbende moet zitten. 'Een architect bedenkt andere oplossingen als er een zorgmedewerker in het team zit', aldus Floris.

De prijsvraag Who Cares was geen abstracte oefening over de ideale ouderenzorg maar een concrete opgave in vier steden. 'Alles is veranderd, behalve onze wijken' is een geveugelde uitspraak van Floris. Hoe maken we de naoorlogse wijken geschikt voor de veranderende bevolkingssamenstelling met meer ouderen en meer alleenstaanden? Hoe kunnen we iets doen aan het verschil in gezonde levensverwachting tussen mensen met een hoge en een lage SES, hoe gaan we toenemende eenzaamheid tegen? De prijsvraag leverde mooie ideeën en plannen op. De realisatie ervan blijkt weerbarstig ook al was die nadrukkelijk onderdeel van de prijsvraag met vier gemeenten die direct betrokken waren en een Community of Practice die de winnaars volgde. De knelpunten zijn hardnekkig constateerde Who Cares in het slotadvies. Er is een tekort aan geschikte locaties, de gemeente heeft vaak geen eenduidige en breed gedeelde visie op de woonzorgopgave, financiering is een probleem; zorggeld kan niet gebruikt voor stenen of preventie, burgers nemen initiatief maar lopen stuk op gebrekkige visie en beleidsvorming en het is lastig om het idealisme aan te laten sluiten bij verwachtingspatronen. Met de Woonzorgchallenge probeert Floris het proces om te draaien. Zorg als gemeente eerst voor de locatie en realiseer dan de ideeën die al uitgewerkt 'op de plank' liggen. Met verschillende gemeenten loopt het gesprek.

Floris neemt ons mee in een bredere kijk in de toekomst. Hij blijft een positief verhaal vertellen. 'Optimisme en verlangen zijn de motor van vernieuwing', daar draagt hij met overtuiging aan bij. Zijn pleidooi is om de maatschappelijke opgaves die anno 2021 in onze wijken samen komen integraal te benaderen. Verbind verduurzaming van de woningen aan de herinrichting van wijken voor meer ontmoeting, beweging en welzijn. Laat de winst zien die je behaalt met deze ingrepen. Ontwerp rekenmethodes die alle waarden in beeld brengen. Floris stoort zich aan de roep om het snelle bouwen van 1 miljoen woningen voor 2030. Kijk eens nauwkeuriger wat er nodig is. Een deel van de woonvraag is tijdelijk. zoek inventieve oplossingen. Er is veel meer ruimte in steden en dorpen als we het ruimtegebruik niet modelleren rond de auto. De corona-crisis heeft in een aantal wereldsteden tot ander ruimtegebruik geleid; meer fietsen, wandelen en de openbare ruimte als ontmoetingsplek. Kijk naar het bouwen met hout: veel minder CO2 uitstoot. Na de stikstofcrisis

komen er nieuwe beperkingen door CO₂, voorspelt Floris. Bouwen in de weilanden is zeker niet sneller en goedkoper.

Hij besluit zijn verhaal met een oproep. 'Anders kijken naar maatschappelijke opgaves loont. Ontwerpkraft, creativiteit zijn nodig om nieuwe inzichten te krijgen. We zien vergrijzing als een probleem maar is het niet een enorme luxe? De vergrijzing biedt de sleutel tot een zinvolle verandering. Er ontstaat een parallelle economie op basis van vrijwilligers. De beste preventie in de zorg is dat mensen zich nuttig voelen. Wederkerigheid, meer gemeenschappelijkheid en daardoor hulp kunnen vragen en geven als je elkaar kent zijn bronnen om de toenemende zorgvraag het hoofd te bieden. Zo wordt de stijgende zorgvraag een motor van vernieuwing.'

Jos Lichtenberg, TU Eindhoven

Een pleidooi voor flexibiliteit en minder complexiteit in de bouw. Dat is de missie van Jos Lichtenberg, TU Eindhoven die hij uitdraagt in wetenschap maar vooral in concrete praktijk. Hij heeft vier keer zijn eigen huis gebouwd als demo-project voor Slimbouwen en is nu actief met het Livinglab 040 in Eindhoven. In het buurtschap Ter Veld komt een proeftuin van 120 woningen. Overheden, wetenschap en bouwers en toeleveranciers werken samen met de toekomstige bewoners en ontwerpers van de wijk aan een nieuwe wijk. Kernwaarden zijn: circulair, gezond, woonkwaliteit, inclusie, flexibel, compact, comfortabel, schaalbaar en duurzaam.

Jos neemt ons mee in de geschiedenis van de bouw. De bouw is versnipperd geraakt. In de middeleeuwen was de sturing van het bouwproces veel meer in één hand. Stap voor stap is het aantal mensen en bedrijven dat betrokken is bij een project steeds groter geworden. De bouwkolom is erg complex geworden. Wie is er eigenaar van de grote maatschappelijke problemen die spelen rond de bouw? De bouwsector wordt star genoemd en staat weinig open voor innovatie. Het bouwen is nog steeds ambachtelijk en weinig efficiënt terwijl er in het industrieel bouwen veel oplossingen voor handen zijn. De bouw is vervuilend; in materiaalgebruik maar ook bijvoorbeeld in vervoer. Een kwart van de vrachtwagen rijdt voor de bouw. Als onderdeel van de bouwkolom kun je niet in je eentje de verandering zijn. Er is altijd wel iemand die zijn hakken in het zand zet. 'We doen het wel een volgende keer', wordt gezegd, dus gebeurt het nooit, schetst Jos de problematiek.

Met het concept Slimbouwen heeft Jos een procesinnovatie ontwikkeld. Hij neemt de boom als dubbele metafoor voor de leidingstructuren en de ketenrelatie tussen componenten. Het bouwproces wordt gemodelleerd in onderdelen die volgordelijk worden vormgegeven. Tussen het integraal ontwerp en de oplevering zitten vier fasen: casco, schil, installaties en afbouw. Iedere leverancier kan zijn eigen ding doen binnen zijn eigen onderdeel. De auto-industrie is daar een inspiratiebron voor. Slimbouwen heeft al een aantal voorbeelden voor productontwikkeling opgeleverd, zoals slimme vloeren en wanden waar leidingen benaderbaar blijven en goed georganiseerd en industrieel bouwen met andere materialen waaronder hout. De traditionele bouwwijze waarbij de leidingen gelegd worden en er een betonvloer overheen gestort wordt, is Jos een doorn in het oog. 'Zo haal je alle flexibiliteit uit een gebouw', constateert Jos. En het staat voor de starheid in het bouwproces: 'flexibiliteit zit niet in de wanden verplaatsen maar in het reduceren van de complexiteit van het bouwproces.' Voorbeelden van gebouwen die volgens het principe van Slimbouwen zijn ontwikkeld zijn Kraanspoor in Amsterdam, het Martiniziekenhuis in Groningen, de Venco Campus in Eersel en woningen in Etten-Leur.

Toepassing van Slimbouwen heeft een aantal voordelen laten zien. De gebouwen zijn flexibeler waardoor de levensduur wordt verlengd. Er is meer dan 50% materiaalreductie en de constructies zijn lichter, de bouwtijd wordt gereduceerd en er kan efficiënter gebouwd worden. Er is 30% kostenbesparing mogelijk en er wordt meer waarde gecreëerd.

Waarde toevoegen door een huis te bouwen waar comfort, energie en milieu zo in balans zijn dat het binnenklimaat optimaal is en de woning een gezonde woning wordt, een healing environment. Dat is de visie van Active House NL. De Nederlandse tak van een internationale beweging. Jos is bij Active House betrokken en ziet het als een hele mooie manier om de bewoner centraal te stellen en waarde toe te voegen op de punten die de bewoners belangrijk vindt.

Jos sluit zijn betoog af met een aantal concrete aanbevelingen. Wat kun je morgen oppakken als je gaat bouwen voor de zorg? Ga de samenwerking aan met industriële aanbieders, kies voor flexibiliteit, neem gezondheid als waarde mee in ontwerp en bouw, bouw biobased voor CO₂ reductie, doorbreek muurtjes en breng belangen samen. En tot slot heel belangrijk: wees bereid eigenwijs te zijn, durf uit de kudde te breken!

Inzicht door data, Co Politiek

Na inspiratieverhalen en locatie bezoeken gaat Co Politiek Careinvest group B.V. met ons kijken naar de Facts & Figures. Hij neemt ons mee in drie vragen:

1. welke woonzorgdata zijn er,
2. hoe kun je ze lezen en
3. wat kun je ermee doen?

Met Careinvest heeft hij een schat aan data samen gebracht. Vraag en aanbod zijn bij elkaar gebracht en gecombineerd met consumentendata. Per gemeente zijn de data beschikbaar en kan er ingezoomd worden naar het niveau van de zes-cijferige postcode (zolang de privacy dat niet verhindert). In het Woonzorgakkoord dat Aeds, ActiZ, VNG en de ministeries van VWS en BZK onlangs sloten, wordt genoemd dat een goed overzicht van alle zorglocaties ontbreekt. Co geeft aan dat hij deze data beschikbaar heeft.

In zijn presentatie laat hij de onderdelen zien waarop data beschikbaar zijn.

Discussie

Vanuit de deelnemers komt de vraag wat feitelijk is en wat extrapolatie. Welke parameters worden gebruikt. Co licht toe dat de uitgangspunten voor extrapolatie getoetst zijn met RIGO. De aanname is wel dat het gaat om ongewijzigd beleid. Het blijft lastig omdat de toekomstige ouderen andere keuzes maken. Voor zover dat uit consumentendata te halen is, wordt dit wel verwerkt in de prognoses. Deelnemers geven aan dat je met prognoses voorzichtig moet zijn. Het gaat om beleidskeuzes die niet één op één uit de data komen maar op de tafel van de bestuurders horen.

Co licht toe dat (woon)voorkeuren van ouderen bepaald worden door conjunctmeting. Hierbij neem je de respondenten eerst mee in wat ze nog niet kennen. Je schetst de alternatieven met alle plus- en minpunten en laat ze dan kiezen.

Voor gemeente kan het handig zijn om de vraag naar woonzorgoplossingen op basis van inkomen goed in beeld te hebben. En de ontwikkeling daarin voor de komende jaren. Het kan een middel zijn om 'zorgcowboys' buiten de deur te houden als voor de dure oplossingen die zij bieden niet voldoende markt is. Deelnemers zijn benieuwd of de zorg voldoende data voorhanden heeft en wie daar leidend in zou moeten zijn. De GGD zou aanjager kunnen zijn. Het gaat om de gemeentelijke of regionale beelden. De zorgsector deelt onderling geen data in tegenstelling tot de corporatiesector. Marktwerking heeft daarin een kwalijke rol gespeeld.

Effecten van preventie zijn moeilijk in kaart te brengen. De zorgsector zou bij preventieve oplossingen niet als eerste aan zet moeten zijn. De zorg heeft de neiging te snel met oplossingen te komen die binnen de zorg voorhanden zijn. Zoek eerst oplossingen in wonen en in welzijn.

Het personeelstekort in de zorg is de zwakste schakel om in de toenemende zorgvraag te voorzien, vinden deelnemers. Dus het voornemen uit het woonzorgakkoord om 25.000 verpleeghuisplekken erbij te bouwen zal op een andere manier moeten dan traditionele verpleeghuizen bijbouwen. We moeten verblijf/wonen en zorg verlenen anders gaan organiseren. De kracht van ouderen zelf is een bron die nog veel te weinig in beeld is. Een interessant onderzoeksrapport is Domeinoverstijgend samenwerken van Opella.

<https://www.vilans.nl/vilans/media/documents/publicaties/domeinoverstijgend-samenwerken-in-de-praktijk.pdf>

Door: Danielle Harkes & Yvonne Witter ZorgSaamWonen